

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГЕРУС МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

УДК [340.15:343.1](477)

**КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УРСР У
ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945 – 1958 РР.):
ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
РОССИХІН Василь Васильович,
Харківський національний університет
радіоелектроніки, проректор з інноваційно-
корпоративної роботи та адміністрування.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ШЕВЧЕНКО Анатолій Євгенович,
Університет державної фіскальної служби
України, завідувач кафедри теорії, історії
права і держави та конституційного права;

кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України
ЛАБОЖЕНКО Дмитро Борисович,
Конституційний Суд України, радник голови
суду.

Захист відбудеться 24 травня 2019 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 14 травня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. Ю. Подорожній

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Найважливішою ознакою будь-якої правової, демократичної та соціальної держави є функціонування незалежного й справедливого правосуддя, що чітко простежується крізь положення Конституції України. Особливої актуальності зазначене положення набуває в сфері кримінально-правових і кримінально-процесуальних відносин, оскільки мова йде про застосування примусу до людини як найбільш суттєвого обмеження її волі, прав і свобод. Індикатором дотримання прав і свобод людини і громадянина у сучасному демократичному суспільстві є належний рівень державно-правового забезпечення здійснення кримінального судочинства.

В історії української державності були періоди, коли влада явно зловживала своїми повноваженнями, використовуючи адміністративний ресурс, в тому числі судові органи з метою придушення політичних опонентів, внаслідок чого, актуальним постає питання дослідження причин та передумов зазначених явищ, а також виявлення певних ознак та закономірностей. Це стосується перш за все так званих сталінських репресій (кінець 1920-х – початок 1950-х рр.). Разом з тим при наявності спільних ознак зазначені роки характеризуються і своїми особливостями. Найбільшою мірою в історико-правовій літературі вони досліджені в часових рамках «великого терору» (1930-ті рр.). Значна увага приділяється також періоду насильницької колективізації (кінець 1920-х – початок 1930-х рр.) і військовому часу (1939 – 1945 рр.).

Найменшою мірою сфера кримінального судочинства вивчена в післявоєнний період сталінського правління (1945-1953 рр.), а також до моменту прийняття першого всесоюзного кодифікованого закону – Основ Кримінального Законодавства Союзу РСР і Союзних Республік (25.12.1958 р.).

Водночас, зазначений проміжок часу дуже важливий для розуміння того, яким чином важке випробування для країни, яким стала Друга світова війна, відбилося на подальшій каральній політиці радянської держави, і перш за все, в контексті притягнення осіб до кримінальної відповідальності. І тут є чимало питань, які потребують історико-правового аналізу.

Переможна війна, здавалося б, повинна була продемонструвати, що у радянської влади є значний кредит довіри населення, але незважаючи на це, і після війни в суспільстві виникали антиурядові настрої і навіть формувалися підпільні молодіжні організації. Істотним фактором було й безліч радянських військовополонених, які, будучи звільненими Червоною Армією, автоматично ставали зрадниками.

Влада, оголосивши всього одну амністію (в честь Перемоги), більше цього не робила. І більш того, знову стали посилюватися політичні репресії, в жорна яких потрапляли вищий командний склад армії і флоту, партійні діячі, представники інтелігенції та навіть пересічні селяни та колгоспники, які ставали жертвами адміністративно-командних рішень. У зв'язку з цим діяльність органів держбезпеки, внутрішніх справ, прокуратури та суду по впровадженню заходів державної політики, здійсненні правосуддя, а також боротьбі із злочинністю заслуговує на ретельне вивчення.

Однак, ця сфера в науковій літературі висвітлюється, як правило, з політологічних позицій, досить часто переважають емоції, при цьому з поля зору випадають чисто правові, а саме і перш за все кримінально-процесуальні аспекти судочинства. Окрім того, у радянський період розробка досліджень у сфері кримінального судочинства знаходилась під прямою та опосередкованою заборонаю. Найбільш секретними вважались питання функціонування органів державної безпеки. Сучасна кримінально-процесуальна наука характеризується гласністю, публічністю та широким інформаційним наповненням, однак, проблематика присвячена кримінальному судочинству у післявоєнний період залишається майже не висвітленою. Відсутнім є й комплексне дослідження з даного питання, що й зумовило науковий інтерес дисертанта.

Кримінальне судочинство післявоєнного періоду в тій чи іншій мірі було предметом дослідження в роботах різних вчених, серед значної кількості радянських дослідників, необхідно відзначити найбільш відомих: Л. В. Багрій-Шахматов, Я. М. Брайнін, М. М. Гернет, О. А. Герцензон, Ш. С. Грінгауз, П. С. Дагель, М. Д. Дурманов, П. С. Елькінд, М. М. Ісаєв, Д. С. Карєв, Ц. І. Карпець, В. Д. Меньшагін, А. А. Піонтковський, Н. Ф. Кузнєцова, М. С. Строгович, Б. С. Утевський, М. А. Чельцов, М. Д. Шаргородський, А. М. Яковлев та ін.

Водночас науковці залишили поза увагою аналіз законодавства про кримінальну відповідальність як частини механізму репресивної політики радянської влади. Вагомий внесок у розкриття цієї проблематики зробили зарубіжні вчені: Ю. О. Агафонов, А. В. Бріліантов, М. Р. Детков, М. С. Жук, Д. А. Ілло, С. В. Ісаєв, А. В. Калашнікова, Н. Ф. Кузнєцова, М. С. Таганцев та ін.

Окремі аспекти кримінального судочинства у післявоєнний період, а також деякі аспекти кримінально-процесуальних заходів, особливості виконання судових рішень та відбування покарань висвітлюються у працях українських істориків та правників таких як: І. Й. Бойко, О. В. Волох, Т. В. Вронська, В. К. Гришук, Ж. О. Дзейко,

Ю.А. Пономаренко, М.І. Колос, О.В. Кузьминець, П.П. Михайленко, В.П. Михайленко, В.В. Россіхін, А. В. Савченко, І.Я. Терлік, П.Л. Фріс, О.А. Чуваков, І.Б. Усенко, О. М. Шармар, В. І. Шакур, А.С. Шевченко та ін.

При цьому слід зауважити, що в радянський період, особливо після смерті Й. В. Сталіна і XX з'їзду КПРС проблематика, пов'язана з післявоєнними репресіями, була практично закритою темою. З кінця 1980-х рр. становище певним чином змінилося. Були видані роботи, де питання кримінально-політичного судочинства в післявоєнний період розглядаються з більш об'єктивних позицій, чому значною мірою сприяє відкритість джерел, і перш за все архівних, які раніше були недоступні дослідникам.

Разом з тим в цих та вищезазначених роботах висвітлюються як правило, окремі аспекти політичного судочинства, при цьому з поля зору йде, зокрема, взаємозв'язок матеріального і процесуального права, системи слідчих і судових органів. Відповідно спеціальних і узагальнюючих досліджень кримінально-процесуальних особливостей судочинства у розглянутий період на сьогодні немає.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п. 7 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 року № 275, а також відповідних пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016 – 2019 років, схвалених вченою радою ХНУВС (протокол № 02 від 23 лютого 2016 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз архівних джерел, нормативно-правових та законодавчих актів післявоєнного періоду, наукових досліджень присвячених кримінальному судочинству в УРСР, виокремлення його процесуальних аспектів та закономірностей, а також висвітлення окремих чинників, які впливали на розвиток кримінально-процесуального законодавства.

Реалізація даних цілей передбачає вирішення наступних завдань:

- здійснити комплексний аналіз впливу соціально-економічних та політичних факторів на динаміку і структуру злочинності та її відображення у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві;

- запропонувати авторське визначення поняття «кримінального судочинства» в умовах адміністративно-командних методів управління суспільством у післявоєнний період;

- дослідити законодавчі та нормативно-правові акти, які регулювали питання порушення та розслідування кримінальних справ з метою виявлення закономірностей в період лібералізації політичного режиму;

- розкрити особливості здійснення кримінально-процесуальної діяльності в умовах лібералізації політичного режиму і соціально-економічних реформ;

- виявити ключові ознаки кримінально-процесуальних аспектів проваджень у кримінальних справах;

- з'ясувати перелік державних органів та їх повноваження щодо здійснення кримінально-процесуальних функцій у післявоєнний період;

- розкрити особливості функціонування судової системи та її роль у процесі здійснення кримінального судочинства у післявоєнний період;

- встановити специфіку проведення слідчо-оперативних дій по відношенню до учасників кримінального судочинства.

Об'єктом дослідження є кримінально-процесуальні правовідносини.

Предметом дослідження є кримінальне судочинство в УРСР у післявоєнний період (1945-1958 рр.).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із закінчення Другої світової війни і до прийняття першого всеосоюзного кодифікованого закону – Основ Кримінального Законодавства Союзу РСР і союзних Республік (25.12.1958р.). Зазначений проміжок часу дозволить виділити період, що має властиві йому характеристики, які обумовлені, з одного боку, закінченням війни, а з іншого – завершенням сталінської епохи, а також реформуванням суспільного та державного ладу, а разом з нею і властивих їй методів кримінального судочинства в умовах лібералізації політичного режиму та соціально-економічних реформ.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод наукового пізнання (при аналізі кримінального та кримінально-процесуального законодавства у динамічному вимірі з метою висвітлення основоположних понять та закономірностей), в рамках якого було застосовано методи аналізу і синтезу (в основі дисертаційної роботи лежить принцип наукової об'єктивності, який враховує цілісну систему факторів, що вплинули на формування та здійснення кримінального

судочинства у післявоєнний період з урахуванням правил сходження від абстрактного до конкретного, від простого до складного), історичного (при дослідженні генезису кримінального судочинства), соціологічного (при висвітленні соціально-економічних та політичних чинників, що зумовили динаміку і структуру злочинності, яка вплинула на процес реалізації кримінального судочинства), статистичного (при узагальненні архівних матеріалів та статистичної інформації), порівняльно-правового (при порівнянні особливостей кримінального судочинства в УРСР та інших союзних республіках, в тому числі в цілому у СРСР), структурно-системного і структурно-функціонального (при пізнанні структури органів, які прямо чи опосередковано здійснювали кримінальне судочинство).

Окрім того, використовувалися спеціальні методи: історико-генетичний (при аналізі розвитку кримінального судочинства в історичному русі); історико-порівняльний (при розкритті сутності явищ та процесів, які стали об'єктом дослідження з метою виявлення тих спільних і відмінних рис конкретного історичного етапу), історико-системний (при цілісному дослідженні кримінального судочинства у післявоєнний період).

Емпіричну основу дослідження склали результати вивчення матеріалів фондів архівів України: Центрального державного архіву громадських об'єднань (фонди 1, 2), Державного архіву Харківської області (фонд Р-870), Державного архіву Тернопільської області (фонд Р-10), Державного архіву Львівської області (фонд Р-1371), а також публікації, стенограми з'їздів та засідань, службові та доповідні записки посадових осіб.

Наукова новизна одержаних результатів виявляється в тому, що дисертаційне дослідження є одним із перших комплексних наукових досліджень в українській юридичній науці, в якому шляхом використання архівних матеріалів, службових та законодавчих документів зроблено спробу комплексно та всебічно проаналізувати кримінальне судочинство в УРСР у післявоєнний період (1945-1958 рр.). У роботі знайшли своє відображення й суміжні із темою дослідження теоретико-практичні питання, які потребують додаткового опрацювання, встановлено низку науково-теоретичних висновків, які характеризуються науковою новизною, зокрема:

вперше:

- виявлено, що кримінально-процесуальна діяльність післявоєнного періоду характеризувалася нормами довоєнного періоду, які продовжували застосовуватись у державно-політичному житті, водночас державне управління радянським суспільством здійснювалося

шляхом ускладнення диспозитивного методу і спрощенням та деталізацією кримінально-процесуальних відносин;

- доведено, що у післявоєнний період законодавством вживалося поняття «правосуддя» зокрема у Конституції УРСР 1937 року та Законі СРСР «Про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік», яке було запозичене із буржуазно-демократичних держав, однак радянська влада навмисно не розкривала його значення, щоб перетворити правосуддя на спосіб впровадження рішень прийнятих партійним керівництвом;

- встановлено, що органи прокуратури займали домінуюче становище у порівнянні із судовими органами у контексті здійснення правосуддя, що знаходило своє відображення у прокурорському нагляді за діяльністю суддів з метою правильного і однакового виконання законів, внаслідок чого принцип незалежності суддів у післявоєнний період нівелювався;

удосконалено:

- поняття «кримінального судочинства» в умовах адміністративно-командних методів управління суспільством, яке запропоновано розглядати як цілеспрямовану діяльність адміністративних органів, а в окремих випадках й громадських, що пов'язана із встановленням особи-злочинця та складу злочину, розгляду кримінальних справ, а також безпосереднім виконанням міри покарання;

- систему органів, які здійснювали правосуддя у кримінальних справах шляхом їх доповнення неюрисдикційними суб'єктами – загальними зборами колгоспників (селян), виконавчими комітетами районних рад, а також Особливою нарадою при МДБ;

- тезу про те, що в умовах лібералізації та соціально-економічних реформ здійснюється реформування кримінального судочинства крізь призму декриміналізації окремих злочинів і впровадження прав та гарантій учасників кримінального процесу;

- особливості судового розгляду кримінальних справ, який здійснювався не лише на основі всесоюзних законодавчих актів, але й урядових положень Народного комісаріату, реорганізованого згодом у Міністерство юстиції;

дістали подальшого розвитку:

- концептуальні підходи щодо спрощеної процедури розгляду кримінальних справ органами державної безпеки за вчинення контрреволюційних та особливо небезпечних злочинів;

- особливості впливу соціально-економічних та політичних факторів на динаміку і структуру злочинності та їх відображення у кримінально-процесуальному законодавстві післявоєнного періоду.

Практичне значення одержаних результатів. Актуальність, новизна, напрацьовані наукові здобутки безпосередньо характеризують практичне значення одержаних результатів дослідження. Положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертаційному дослідженні, становлять вагомий внесок у розвиток історії держави і права та кримінального судочинства України.

Результати дослідження можуть бути використані в:

- науково-дослідних цілях – для подальшої розробки науки історії держави і права, кримінального процесу, кримінології, складовою яких може стати історико-правова характеристика кримінального судочинства у післявоєнний період;

- у навчальному процесі – для написання підручників, навчально-методичних посібників та викладання навчальних дисциплін «Історія держави і права», «Кримінальний процес», «Кримінальне судочинство», «Кримінологія», а також спеціальних курсів;

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства з урахуванням як позитивних, так і негативних аспектів історичного етапу.

Апробація результатів дисертації. Найважливіші положення дисертаційного дослідження були репрезентовані на круглих столах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 12-13 серпня 2016 р.), «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (м. Київ, 7-8 квітня 2017 р.), «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 19–20 січня 2018 р.), Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених (Харків, 2017), Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених (Харків, 2018).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладені у 5 наукових статтях, з яких 4 статті опубліковано у фахових юридичних виданнях України, одна стаття – в міжнародному науково-практичному журналі, а також у 5 тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Структура дисертації визначена метою та задачами дослідження, які обумовили її зміст, котрий складається зі вступу, трьох розділів (вісім підрозділів), висновків і списку використаних джерел (205 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з яких 198 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкривається наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості про апробацію результатів і публікації.

Розділ 1 «Загальні засади дослідження» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Історіографія та джерельна база дослідження» подано комплексний аналіз історико-юридичної літератури щодо визначення сутності кримінального судочинства в умовах тоталітарно-авторитарного режиму післявоєнного періоду. Зазначено, що у загальних рисах історія становлення та розвитку кримінального судочинства започатковувалась та розвивалась одночасно із основними етапами розвитку соціалістичного державного управління як однієї із форм правозастосовчої діяльності держави.

Виокремлено перший етап розвитку кримінально-процесуальної діяльності, який характеризувався розбудовою основоположних ідей законності та правопорядку в умовах створення соціалістичної формації. Даний період завершується впровадженням соціалізму, створенням і удосконаленням системи правоохоронних органів в контексті кримінально-процесуальної політики. Саме на даному етапі історичного розвитку державно-суспільного життя створюється радянська судова система, прокуратура, система органів слідства та дізнання. На законодавчому рівні закріплюється коло їх повноважень та компетенції, здійснюється нормативне обґрунтування принципів провадження кримінально-процесуальної діяльності, а також кодифікація кримінально-процесуального законодавства.

Шляхом дослідження історико-правової літератури встановлено, що найперші згадки про норми кримінально-процесуального законодавства були закладені ще В. І. Леніним, який не лише висловлював певні вказівки та рекомендації щодо особливостей нормотворчих конструкцій, засад здійснення кримінального судочинства, але й брав безпосередню участь у їх створенні. Закладені В. І. Леніним фундаментальні ідеї щодо особливостей кримінально-процесуальної діяльності отримали подальший розвиток серед відомих радянських вчених: М. С. Алексєєва, В. З. Лукашевича, І. Б. Стерника, які займалися

розбудовою науки кримінального судочинства у післявоєнний період.

В контексті досліджуваного періоду, зазначено, що із 1931 року по 1953 рік в якості підручників та теоретичної бази здійснення кримінального судочинства були друковані праці двох вчених-правників – М. С. Строговича та М. А. Чельцова. Лише у 1953 році було видано перший кодифікований посібник присвячений проблемам кримінально-процесуальної діяльності – «Радянський кримінальний процес» за редакцією Д. С. Карева, який став фундаментальною працею для подальших кримінально-правових досліджень.

Якісно-новий підхід у праворозуміння сутності кримінального судочинства був закладений за результатами проведення XX з'їзду КПРС у 1956 році, який проголошував надзвичайно вагомим значення розширення прав людини у державно-правовому житті. Нова партійна програма проголошувала нагальну необхідність удосконалення правових норм, забезпечення неухильного дотримання принципів законності та правопорядку, а також ліквідацію злочинності в державі.

Обґрунтування мети і вирішення завдань дисертаційного дослідження, потребувало комплексного аналізу величезного спектру як опублікованих матеріалів, так і архівних документів. Звертаючись до зазначених джерел, слід виділити їх основні групи: 1) рішення міжвідомчих органів та міністерств у сфері кримінального судочинства; 2) законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти; 3) статистичні та інформаційно-довідникові видання; 4) спогади та службові документи суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності; 5) періодичні друковані видання; 6) результати історико-правових досліджень (вчених післявоєнного періоду; радянських вчених; українських науковців-правників).

У підрозділі 1.2 *«Особливості розвитку адміністративно-командних методів управління радянським суспільством в післявоєнний період та їх відображення в каральній політиці держави (1945-1953 рр.)»* звертається увага на те, що активний розвиток адміністративно-командних методів управління суспільством, переважання каральних методів видозмінили особливості здійснення кримінального судочинства.

Внаслідок чого, доцільно виділити ознаки кримінального судочинства досліджуваного періоду, зокрема: 1) наділення громадськості повноваженнями щодо здійснення правосуддя; 2) встановлення винуватості особи у вчиненому злочині не лише у рішенні суду, але й у рішеннях виконавчих комітетів районних рад,

постанові начальника райвідділу міліції, а також інших адміністративних та партійних органів; 3) відсутність контрольно-наглядових повноважень по відношенню до осіб, які здійснювали правосуддя; 4) переважання адміністративних органів у здійсненні правосуддя над судовими.

З огляду на комплексний аналіз архівних матеріалів, а також нормативно-правових актів дисертантом запропоновано авторське визначення «кримінального судочинства» як цілеспрямовану діяльність адміністративних органів, а в окремих випадках й громадських пов'язану із здійсненням розгляду кримінальних справ, встановленням особи-злочинця та складу злочину, а також безпосереднім виконанням прийнятого рішення.

Шляхом зіставлення архівних матеріалів наведено статистичні дані стосовно масштабів каральної політики радянської держави та її відображення у здійсненні кримінального судочинства. З урахуванням чого, зроблено висновок, що найбільша кількість засуджених в результаті посилення каральної політики спостерігалась у Київській, Харківській та Одеській областях.

Зроблено висновок, що смерть Й. В. Сталіна розпочала процес лібералізації соціально-політичного життя суспільства, а відтак, післявоєнний проміжок часу із 1945 року по 1953 рік запропоновано вважати завершальним етапом застосування жорстких кримінально-репресивних заходів.

Окрім того, подається доктринальний аналіз етимологічного змісту поняття «адміністративно-командні методи», а також його співвідношення із формами державного управління в умовах тоталітарно-авторитарного державного режиму.

Розділ 2 «Стан злочинності і її вплив на розвиток кримінально-процесуального законодавства в післявоєнний період (1945-1958 рр.)» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Кримінальне середовище у післявоєнному суспільстві: соціально-економічні та політичні чинники, що зумовили динаміку і структуру злочинності» комплексно досліджено обставини соціально-економічного та політичного характеру, які створили передумови для зростання рівня злочинності, а також реформували норми кримінально-процесуального законодавства.

Запропоновано сукупність соціально-економічних та політичних чинників об'єднати у дві групи в залежності від двох детермінантів: об'єктивного (розруха у економічному аспекті, демографічна криза, бродяжництво, жебрацтво, дитяча безпритульність, проституція) та суб'єктивного (антисоціальні настрої населення за

результатами війни, соціальні невдоволення військовослужбовців та фронтовиків).

За результати дослідження архівних матеріалів встановлено причинно-наслідковий зв'язок між динамікою й структурою злочинності із розвитком кримінально-процесуального законодавства, зокрема: 1) здійснюється відновлення кримінальної відповідальності у вигляді смертної кари для окремих категорій злочинців – шпигунів, диверсантів, державних зрадників та інших злочинних елементів; 2) неюрисдикційним органам (наприклад, загальні збори колгоспників чи села) надаються повноваження щодо здійснення правосуддя та застосування заходів примусу у вигляді виселення у відділені райони із УРСР як заходу соціального захисту, який є рівнозначним кримінальному покаранню; 3) посилення заходів кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх осіб (зменшення віку кримінальної відповідальності до дванадцяти років, створення системи виховних колоній, спрощення процедури направлення до виховних колоній – лише на підставі постанови начальника райвідділу міліції погодженої із прокурором без проведення слідства та рішення суду).

У підрозділі 2.2 *«Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві в період лібералізації політичного режиму і соціально-економічних реформ (1953-1958 рр.)»* встановлено, що в період лібералізації політичного режиму і соціально-економічних перетворень здійснюється поступове впровадження курсу демократизації, активізується правотворча діяльність, розпочинається процес кодифікації норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства, а також реформування кримінального судочинства.

На основі представлених архівних матеріалів, а також за результатами комплексного аналізу стенограм з'їздів та засідань, службових та доповідних записок посадових осіб з'ясовано, що ліберальна політика М. С. Хрущова стосувалася не всіх сфер суспільного та державного життя, заходи кримінально-процесуального впливу у вигляді переселення громадян, виселення набули лише іншої інтерпретації у вигляді – «боротьби з неперспективними селами».

Наголошується, що не дивлячись на широкий спектр напрямків лібералізації соціально-економічного життя суспільства, декриміналізації цілої низки злочинів, послаблення каральної діяльності держави, кардинальних змін у здійсненні кримінально-процесуальної діяльності, все ж, не відбулося.

Реформи, які пропагувались після проведення XX з'їзду КПРС перетворилися на переслідування інакомисливців, активну боротьбу із «антирадянськими елементами», нові репресивні хвилі серед населення

та партійного керівництва, внаслідок чого проголошувані демократичні елементи кримінально-процесуальної діяльності носили досить декларативний характер, що підтверджено та обґрунтовано за допомогою представлених дисертантом статистичних даних.

Розділ 3 «Державно-правове забезпечення судочинства у кримінальних справах в післявоєнний період (1945-1958 рр.)» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Кримінальне судочинство в УРСР у післявоєнний період як об'єкт системного аналізу. Система цілей кримінального судочинства (1945-1958 рр.)» досліджено та висвітлено проблему співвідношення понять «кримінальний процес», «кримінальне судочинство», «кримінально-процесуальна діяльність» з одночасним представленням власних пропозицій. Зокрема, встановлено та обґрунтовано, що кримінальний процес відображає, що здійснюється у досліджуваному явищі; система кримінального судочинства висвітлює структуру і організацію кримінального процесу, а кримінально-процесуальна діяльність – форму здійснення процесуальних дій.

В рамках визначення кримінального судочинства як об'єкта системного аналізу, доктринальний аналіз юридичної літератури як радянських, так і сучасних вчених-правників дозволив дисертанту виокремити три підходи до вирішення поставленого питання: розгляд кримінального процесу як діяльності; як особливого виду правовідносин; як діяльності, яка виникає у процесі виникнення, припинення і зміни правовідносин.

Враховуючи, що правова природа системного підходу враховує взаємопов'язаність між собою ключових елементів, які становлять її механізм, цілі кримінального судочинства, доцільно структурувати шляхом виокремлення головної цілі (пріоритетної), а також цілей, які складають другий рівень – факультативний (або допоміжний), тобто ті, що сприяють у реалізації попередніх. В протилежному випадку, не беручи до уваги зазначені принципи, виникає суб'єктивний підхід щодо праворозуміння системи цілей кримінального судочинства.

Беручи до уваги емпіричні результати, зроблено висновок, що найбільш конкретизованим та виваженим є метод побудови ієрархії цілей шляхом їх декомпозиції з урахуванням певних закономірностей: формування цілей має враховувати бажані результати, а не методи і засоби їх досягнення; формування та виділення головної (обов'язкової чи пріоритетної) мети має здійснюватися шляхом окреслення кінцевого результату; зміст головної мети має бути висвітлено у вигляді ієрархічної структури підцілей у такий спосіб, який би відображав можливість досягнення цілей кожного наступного рівня за умови

реалізації цілей даного рівня; кожен рівень підцілей має бути незалежним один від одного; декомпозиція цілей втрачає значення за умови досягнення певного рівня, який сформований у такий спосіб, який дозволяє знехтувати завданнями підцілей без їх обґрунтування, тобто є самодостатнім.

Окрім того, з огляду на висвітлені наукові позиції вчених-правників, зроблено висновок, що цілі кримінального судочинства обов'язково мають відповідати критеріям конкретності, реальності та контролюваності. Конкретність означає, що мета має бути сформована у такий спосіб, який дозволить відчувати досягнуті результати. Реальність означає досяжність мети, яка пов'язана із всеосяжним забезпеченням тими засобами і методами, які є необхідними для її досягнення. Якщо ж вказані принципи є дотриманні, то процес реалізації цілей є контрольованим.

У підрозділі 3.2 «Принципи кримінального судочинства» встановлено, що в післявоєнний період основоположні принципи судочинства, такі як законність і об'єктивність відіграють факультативну роль, внаслідок чого все більше простежується процесуальна нерівність учасників кримінального судочинства. Отримання статусу підозрюваного чи обвинуваченого нівелювало можливість реалізовувати будь-які права та законні гарантії з метою доведення своєї невинуватості.

Розгалужуючи систему принципів кримінального судочинства, з'ясовано, що переважна їх частина була прямо передбачена у Конституції УРСР 1937 року, наприклад: незалежність суддів і підпорядкованість їх лише закону, гласність процесу та забезпечення обвинуваченому права на захист, національна мова судочинства. Інші ж принципи не були прямо передбачені у нормах Основного Закону, проте зустрічаються у інших законодавчих актах досліджуваного періоду. Наприклад, принцип матеріальної та об'єктивної істини у нормах Конституції не згадується, але опосередковано впливає із радянського соціалістичного правосуддя, оскільки акт правосуддя у вигляді судового рішення – це акт, який ґрунтується на фактичних даних, які встановлені у точній відповідності обставинам справи.

В контексті представлених правових позицій вчених-правників з'ясовано існування різних класифікацій стосовно системи принципів кримінального судочинства в післявоєнний період, найбільш поширеною є позиція М. М. Полянського щодо поділу їх на дві категорії: конституційні та інші, тобто неконституційні. Водночас, в процесі їх доктринального аналізу доведено, що поділ принципів на конституційні і неконституційні є необґрунтованим, оскільки

Конституція як основний закон визначається лише юридичним підґрунтям для встановлення вичерпної системи принципів будь-якої галузі права, що здійснюється у інших законодавчих актах, в першу чергу, процесуальних. Окрім того, не можливо стверджувати, що такі принципи як усність, безпосередність, змагальність, об'єктивна (матеріальна) істина, публічність, є другорядними чи менш важливими, лише у зв'язку із тим, що вони не були прямо передбачені у нормах Конституції досліджуваного періоду.

Запропоновано доповнити систему принципів кримінального судочинства організаційними принципами та засадами забезпечення судочинства такими як виборність суддів, участь народних засідателів, колегіальність складу суду, що прямо та опосередковано впливає із аналізу нормативних та законодавчих актів післявоєнного періоду.

У підрозділі 3.3 «Судова система і кримінально-процесуальні аспекти проваджень у кримінальних справах» зауважено, що в процесі розвитку конституціоналізму ще до початку Другої світової війни було прийнято Закон СРСР «Про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік» від 16 серпня 1938 року, який діяв майже двадцять років до моменту затвердження Основ законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік прийнятих 25 грудня 1958 року, при чому, серед важливих змін, які торкалися судової влади слід назвати конкретизацію особливостей дисциплінарної відповідальності суддів.

Функціонування судової влади обмежувалось не лише протиріччями із правозастосовною системою, але й шляхом втручання інших адміністративних органів – прокуратури та органів юстиції. В умовах здійснення правосуддя у післявоєнний період, адміністративно судова система підпорядковувалася Народному комісаріату, реорганізованого згодом у Міністерство юстиції, що суперечило не лише конституційним принципам здійснення правосуддя, але і наявністю контролюючих функцій щодо роботи суддів, в тому числі, прийняття рішень обов'язкових до виконання.

З'ясовано, що повноваження Народному комісаріату було надано на підставі відповідного Положення, яке було затверджено урядом, в той час, як судова система визначається лише союзним законодавством. Тобто простежується домінуюче становище виконавчої влади над законодавчою, що додатково свідчить про адміністративно-командний метод державного управління, за якого пріоритетну роль має не законодавча, а виконавча влада.

Окрім того, й органи прокуратури займали домінуюче становище у порівнянні із судовими органами у контексті здійснення

правосуддя, що знаходило своє відображення у прокурорському нагляді за діяльністю суддів з метою правильного і однакового виконання законів, внаслідок чого принцип незалежності суддів у післявоєнний період повністю нівелювався.

Представлено кримінально-процесуальні аспекти проваджень у кримінальних справах, зокрема доведено, що з метою пом'якшення кримінальної відповідальності судді найчастіше застосовували покарання нижче від найнижчої межі санкції особливої частини, а також умовні покарання чи направляли матеріали справи на додаткове досудове розслідування.

У підрозділі 3.4 «Роль органів внутрішніх справ, державної безпеки та прокуратури у кримінальному судочинстві в післявоєнний період» визначено та проаналізовано роль державних інституцій у процесі здійснення правосуддя, проведення досудового розслідування та окремих слідчих дій.

Особливим статусом були наділені органи державної безпеки, зокрема Особлива нарада при МДБ (раніше при НКВС), яка розглядала за спрощеною процедурою всі без винятку кримінальні справи по контрреволюційним та особливо небезпечним злочинам із правом застосування будь-яких заходів кримінальної відповідальності, навіть крайньої – розстрілу.

Доведено, що особливим відомством у системі здійснення кримінального судочинства слід вважати органи прокуратури, які не входили до системи органів державної безпеки, незважаючи на наявність повноважень щодо здійснення нагляду за їх діяльністю. До компетенції прокуратури належали: нагляд за правильним застосуванням законів судовими органами, міліцією, виправно-трудовими установами, а також порушення кримінальних справ і підтримання державного обвинувачення у суді.

З'ясовано, що Міністерство внутрішніх справ будучи правоохоронним органом, фактично уособлювало господарсько-силове відомство, яке займалося організацією будівництва за допомогою робочої сили ув'язнених та засланих і брало участь у здійсненні кримінального судочинства лише на стадії виконання судових рішень. Беручи до уваги підрозділи, які знаходились у віданні МВС, запропонувати виділити три основні напрямки його діяльності: 1) виконання покарань у вигляді позбавлення волі та інших видів покарань: висилка, примусові роботи (ГУЛАГ, Тюремне управління); 2) пожежна та міжвідомча охорона; 3) економічна діяльність.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в комплексному обґрунтуванні та висвітленні кримінального судочинства в УРСР у післявоєнний період (1945-1958 рр.). За результатами цього запропоновані важливі висновки, основними з яких є такі:

1. Комплексний аналіз історико-юридичної літератури свідчить, що головною проблемою в історіографії є відсутність повного та комплексного дослідження кримінального судочинства у післявоєнний період, головна увага вчених приділялась лише окремим елементам кримінально-процесуальної діяльності, а також заходам протидії злочинності як соціального явища.

2. З метою реалізації мети і вирішення завдань дисертаційного дослідження, джерельні матеріали, а також архівні відомості, можна об'єднати у наступні групи: 1) рішення міжвідомчих органів та міністерств у сфері кримінального судочинства; 2) законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти; 3) статистичні та інформаційно-довідникові видання; 4) спогади та службові документи суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності; 5) періодичні друковані видання; 6) результати історико-правових досліджень (вчених післявоєнного періоду; радянських вчених; українських науковців-правників).

3. В умовах адміністративно-командних методів управління радянським суспільством у післявоєнний період (1945-1953 рр.) специфіка кримінального судочинства була видозмінена у зв'язку із посиленням каральної політики держави. З огляду на комплексний аналіз архівних матеріалів, а також нормативно-правових актів запропоновано авторське визначення «кримінального судочинства» як цілеспрямовану діяльність адміністративних органів, а в окремих випадках й громадських пов'язану із здійсненням розгляду кримінальних справ, встановленням особи-злочинця та складу злочину, а також безпосереднім виконанням прийнятого рішення. Зазначена дефініція свідчить про певні закономірності післявоєнного періоду, зокрема: 1) наділення громадськості повноваженнями щодо здійснення правосуддя; 2) встановлення винуватості особи у вчиненому злочині не лише у рішенні суду, але й у рішеннях виконавчих комітетів районних рад, постанові начальника райвідділу міліції, а також інших адміністративних та партійних органів; 3) відсутність контрольно-наглядових повноважень по відношенню до осіб, які здійснювали

правосуддя; 4) переважання адміністративних органів у здійсненні правосуддя над судовими.

4. Кримінально-процесуальна діяльність післявоєнного періоду характеризувалася нормами довоєнного періоду, які продовжували застосовуватись у державно-політичному житті, водночас державне управління радянським суспільством здійснювалося шляхом ускладнення диспозитивного методу і спрощенням та деталізацією кримінально-процесуальних відносин.

5. Структура злочинності у післявоєнний період характеризувалася залежністю від двох детермінантів: об'єктивного та суб'єктивного. Об'єктивний детермінант злочинності пов'язувався із розрухою у економічному аспекті, демографічною кризою, а також соціальними проблемами у суспільстві: бродяжництво, жебрацтво, дитяча безпритульність, проституція. Суб'єктивний детермінант післявоєнного періоду характеризується антисоціальними настроями населення за результати війни, а особливо соціальними невдоволеннями військовослужбовців та фронтовиків.

6. Характеризуючи соціально-економічні та політичні чинники злочинності, встановлено, що саме окремі елементи об'єктивного та суб'єктивного детермінантів стали наслідком прийняття окремих норм кримінально-процесуального законодавства післявоєнного періоду, що відобразилось на кримінально-процесуальній діяльності, зокрема: здійснюється відновлення кримінальної відповідальності у вигляді смертної кари для окремих категорій злочинців – шпигунів, диверсантів, державних зрадників та інших злочинних елементів; надання неюрисдикційним органам (наприклад, загальні збори колгоспників чи села) повноважень щодо здійснення правосуддя та застосування заходів примусу у вигляді виселення у відділені райони із УРСР як заходу соціального захисту, який є рівнозначним кримінальному покаранню; посилення заходів кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх осіб, зокрема кримінальній відповідальності підлягали особи, які досягли дванадцятирічного віку; створення системи виховних колоній для неповнолітніх у віці від 12 до 16 років, куди направлялись особи лише на підставі постанови начальника райвідділу міліції погодженої із прокурором без проведення досудового розслідування слідства та без рішення суду.

7. В період лібералізації політичного режиму і соціально-економічних перетворень здійснюється поступове впровадження курсу демократизації, активізується правотворча діяльність, розпочинається процес кодифікації норм кримінального та кримінально-процесуального

законодавства, а також реформування особливостей здійснення кримінального судочинства, зокрема: ліквідовано позасудовий порядок розгляд окремих кримінальних справ, Особливу нараду при НКВС, а також Особливу трійку НКВС; визначено на законодавчому рівні повноважень щодо застосування покарань лише судовими органами і лише щодо осіб, які вчинили злочини прямо передбачені кримінальним законом; закріплено презумпцію невинуватості особи шляхом закріплення певних гарантій щодо недопустимості притягнення до кримінальної відповідальності; здійснюється підвищення віку з якого може наставати кримінальна відповідальність до 16 років, а за вчинення особливо тяжких злочинів – 14 років; передбачено можливість застосування пом'якшуючих обставин при вирішенні питання щодо обрання заходів кримінальної відповідальності; впровадження можливості заміни заходів кримінальної відповідальності на заходи дисциплінарного характеру (щодо військовослужбовців), або на заходи виховного характеру (щодо неповнолітніх); здійснюється декриміналізація окремих складів злочинів: скасування кримінальної відповідальності жінок за проведення абортів, за вступ у шлюб із іноземцями, за самовільний проїзд у товарних поїздах, за прогул за місцем роботи, а також окремих військових злочинів; встановлено перегляд граничних строків застосування міри відповідальності у вигляді позбавлення волі за окремі злочини, наприклад за дрібне розкрадання максимальний строк позбавлення волі становив два роки; впроваджено механізм дострокового та умовно-дострокового звільнення від покарання засуджених за окремі злочини.

8. Ліберальна політика М. С. Хрущова стосувалася не всіх сфер суспільного та державного життя. Каральна політика у вигляді переселення громадян продовжувала застосовуватись, але такі дії в інтерпретації влади отримали дещо іншу назву «боротьба із неперспективними селами». Не дивлячись на широкий спектр напрямків лібералізації соціально-економічного життя суспільства, декриміналізації цілої низки злочинів, послаблення каральної діяльності держави, кардинальних змін у здійсненні кримінально-процесуальної діяльності, все ж, не відбулося. Значна роль правлячої партії в усіх сферах суспільного та державного життя не дозволила реалізувати демократію, натомість трансформувала тоталітаризм у авторитаризм. Ліберальні зміни, які пропагувались після проведення XX з'їзду КПРС перетворилися на переслідування інакодумців, активну боротьбу із «антирадянськими елементами», нові репресивні хвилі серед населення та партійного керівництва, внаслідок чого проголошувані демократичні

елементи кримінально-процесуальної діяльності носили досить декларативний характер.

9. В рамках дисертаційного дослідження проблема співвідношення понять «кримінальний процес», «кримінальне судочинство», «кримінально-процесуальна діяльність» знаходить своє відображення у таких закономірностях: кримінальний процес відображає, що здійснюється у досліджуваному явищі; система кримінального судочинства висвітлює структуру і організацію кримінального процесу, а кримінально-процесуальна діяльність – форму здійснення процесуальних дій. Водночас, для цілей дисертаційного дослідження встановлено тотожність понять «кримінальне судочинство» та «кримінальний процес», які вживаються як категорії-синоніми. Доктринальний аналіз юридичної літератури як радянських, так і сучасних вчених-правників дозволяє систематизувати три підходи до вирішення поставленого питання: розгляд кримінального процесу як діяльності; як особливого виду правовідносин; як діяльності, яка виникає у процесі виникнення, припинення і зміни правовідносин.

10. Судова система у післявоєнний період була відновлена до стану, що існував за часів початку Другої світової війни та базувалась на керівних положеннях Конституції УРСР 1937 року. Юрисдикція судів розгалужувалась в залежності від тяжкості злочинів: справи щодо вчинення кримінальних правопорушень розглядались місцевими судами, а щодо найбільш тяжких злочинів (бандитизм, розкрадання тощо) – обласними.

Серед основних закономірностей розгляду кримінальних справ на стадії судового розгляду можна виділити наступні: особливості судового розгляду кримінальних справ регулювались на основі всесоюзних законодавчих актів, а також урядових положень Народного комісаріату, реорганізованого згодом у Міністерство юстиції; існувала процесуальна нерівність сторін, в якій домінує становище займає сторона обвинувачення, здійснюється нехтування принципом змагальності сторін: відсутність правомочностей щодо доказування для обвинуваченого та його захисника; обвинуваченим гарантувалась право на захист лише на стадії судового розгляду, на стадії попереднього слідства таке право не надавалось; обвинувачені, фактично були позбавлені права на перегляд судового рішення в апеляційному чи касаційному порядку; існував фактичний зв'язок в діях та рішеннях правоохоронних органів, який полягав у тому, що в разі не обрання органами прокуратури запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на стадії досудового розслідування, суд обов'язкового виносив умовну міру покарання або застосовував виправно-трудові роботи;

застосування суддями найнижчої міри покарання чи винесення виправдувального вироку ставало наслідком направлення протестів органів прокуратури до вищестоящих органів та проведення службових розслідувань щодо «проявів лібералізму в діях судді».

11. Судова гілка влади була залежною від виконавчої влади уособленої Міністерством юстиції, службові та посадові особи, якого займалися добором кандидатів на посаду судді, а також проводили контрольню-наглядові функції щодо суддів. Водночас, архівні матеріали не містять жодної інформації щодо дотримання принципів законності судовими органами при здійсненні правосуддя у кримінальних справах щодо злочинів проти держави, судовий розгляд за якими здійснювався за спрощеною процедурою та не лише судовими органами.

12. У післявоєнний період законодавством вживалося поняття «правосуддя» зокрема у Конституції УРСР 1937 року та Законі СРСР «Про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік», яке було запозичене із буржуазно-демократичних держав, однак радянська влада навмисно не розкривала його значення, щоб перетворити правосуддя на спосіб впровадження рішень прийнятих партійним керівництвом.

13. Загальні засади проведення слідства у кримінальних справах досить детально регламентувалося у кримінально-процесуальному законодавстві, водночас слідчий після отримання матеріалів від органів дізнання, мав право не здійснювати досудове розслідування, а лише вчинити деякі слідчі дії: 1) пред'явити обвинувачення; 2) провести допит обвинуваченого; 3) підготувати обвинувальний висновок і передати матеріали до прокуратури для їх направлення до суду.

14. Державно-правове забезпечення судочинства у кримінальних справах у післявоєнний період характеризувалося наявністю державних органів, які прямо чи опосередковано здійснювали кримінальне судочинство. Особливим статусом були наділені органи державної безпеки, зокрема Особлива нарада при МДБ (раніше при НКВС) розглядала за спрощеною процедурою всі без винятку кримінальні справи по контрреволюційним та особливо небезпечним злочинам із правом застосування будь-яких заходів кримінальної відповідальності, навіть крайньої – розстрілу.

15. Особливим відомством у системі здійснення кримінального судочинства слід вважати органи прокуратури, які не входили до системи органів державної безпеки, незважаючи на наявність повноважень щодо здійснення нагляду за їх діяльністю. До компетенції прокуратури належали: нагляд за правильним

застосуванням законів судовими органами, міліцією, виправно-трудовими установами, а також порушення кримінальних справ і підтримання державного обвинувачення у суді. Оскільки, органи прокуратури займали домінуюче становище у порівнянні із судовими органами у контексті здійснення правосуддя, що знаходило своє відображення у прокурорському нагляді за діяльністю суддів з метою правильного і однакового виконання законів, внаслідок чого принцип незалежності суддів у післявоєнний період нівелювався.

16. Міністерство внутрішніх справ будучи правоохоронним органом, фактично уособлювало господарсько-силове відомство, яке займалося організацією будівництва за допомогою робочої сили ув'язнених та засланих і брало участь у здійсненні кримінального судочинства лише на стадії виконання судових рішень. Беручи до уваги підрозділи, які знаходились у віданні МВС, можна виділити три основні напрямки його діяльності: 1) виконання покарань у вигляді позбавлення волі та інших видів покарань: висилка, примусові роботи (ГУЛАГ, Тюремне управління); 2) пожежна та міжвідомча охорона; 3) економічна діяльність. Останній напрямок вважався пріоритетним, про що свідчить наявність великої кількості спеціалізованих підрозділів за різними галузями економіки. МВС вважалося одним із лідерів у радянській державі по темпам та об'єму виробленої продукції та виконаної роботи, хоча, силове відомство взагалі не повинно було займатися економічною діяльністю на рівні із іншими суб'єктами господарської діяльності. За даних обставин, із МВС, фактично, було виведено всі структурні збройні формування і органи, які здійснювали оперативно-розшукову діяльність, за винятком ГУЛАГу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Герус М. М. Кримінальне середовище в УРСР у післявоєнний період (1945-1958 рр.): історико-правова характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. №5, Том 1. 2018. С. 13–16.
2. Герус М. М. Кримінальне судочинство УРСР як об'єкт системного аналізу: особливості наукових поглядів (на прикладі післявоєнного періоду 1945-1958 роки). *Юридичний бюлетень*. №7. 2018. С. 18-25.
3. Герус М. М. Судова система і кримінально-процесуальні аспекти проваджень у кримінальних справах в УРСР у післявоєнний період

(1945-1958 роки). *Прикарпатський юридичний вісник*. №4 (25), Том 1. 2018. С. 7-10.

4. Герус М. М. Роль органів внутрішніх справ у кримінальному судочинстві в УРСР у післявоєнний період (1945–1958 роки). *Південноукраїнський правничий часопис*. №4, Том 2. 2018. С. 139-142.

5. Герус М. М. Функция защиты в уголовном судопроизводстве советской Украины в составе СССР (1945-1958 г. г.): основные закономерности и научные взгляды. *Экономика и право Казахстана*. №06 (540). С. 8-12.

6. Герус М. М. Соціально-економічні чинники зростання злочинності в УРСР (на прикладі післявоєнного періоду 1945-1958 рр.). *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 серпня 2016 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 67–71.

7. Герус М. М. Динаміка і структура злочинності в УРСР в умовах деєсталінізації (1953-1958 рр.). *Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 7-8 квітня 2017 р. К. : Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 40–44.

8. Герус М. М. Адміністративно-командитні методи управління радянським суспільством (1945-1953 рр.): етимологічні аспекти. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 19–20 січня 2018 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 55–58.

9. Герус М. М. Розвиток адміністративно-командитних методів у соціально-економічному житті радянського суспільства в УРСР у післявоєнний період (1945-1953 рр.). *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : матеріали наук.-практ. конф., (Харків, 17 трав. 2017 р.). Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 11–15.

10. Герус М. М. Особливості каральної політики держави в УРСР у післявоєнний період (1945-1953 рр.). *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : матеріали наук.-практ. конф., (Харків, 18 трав. 2018 р.). Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 15–18.

АНОТАЦІЯ

Герус М. М. Кримінальне судочинство в УРСР у післявоєнний період (1945 – 1958 рр.): історико-правове дослідження. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень (081 – Право). Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2019.

У дисертації шляхом комплексного аналізу нормативно-правових та законодавчих актів, архівних матеріалів, а також наукових теоретичних досліджень здійснено комплексний історико-правовий аналіз кримінального судочинства в УСРС у післявоєнний період (1945-1958 рр.). Розкрито політико-правові концепції та підходи щодо формування та становлення інституту кримінального судочинства у післявоєнний період на основі всезагального аналізу архівних матеріалів, правових позицій та нормативно-правових актів досліджуваного періоду.

Ключові слова: кримінальне середовище, кримінальне судочинство, кримінальний процес, післявоєнний період, кримінальне право, злочин, покарання.

АННОТАЦИЯ

Герус Н. Н. Уголовное судопроизводство в УССР в послевоенный период (1945 - 1958 гг.): историко-правовое исследование – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений (081 – право). Харьковский национальный университет внутренних дел. Харьков, 2019.

В диссертации путем комплексного анализа нормативно-правовых и законодательных актов, архивных материалов, а также научных теоретических исследований осуществлен комплексный историко-правовой анализ уголовного судопроизводства в УСРС в послевоенный период (1945-1958 г. Р.). Раскрыто политико-правовые концепции и подходы к формированию и становления института уголовного судопроизводства в послевоенный период на основе всеобщего анализа архивных материалов, правовых позиций и нормативно-правовых акте исследуемого периода.

В рамках дисциплинарного научного дискурса обобщены и систематизированы существующие научные концепции и положения по раскрытию сущности таких понятий, как «уголовное судопроизводство», «уголовный процесс», «уголовно-процессуальная деятельность», на основании чего подано их авторскую научную интерпретацию.

Проанализированы и структурированы место государственных органов, а также судебной ветви власти в процессе осуществления правосудия путем выделения общих закономерностей и специфических уголовно-процессуальных аспектов.

Ключевые слова: уголовная среда, уголовное судопроизводство, уголовный процесс, послевоенный период, уголовное право, преступление, наказание.

SUMMARY

Gerus M. M. Criminal proceedings in the USSR in the postwar period (1945-1958 RP): historical and legal research. Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate's degree (PhD) by the specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies (081 – Jurisprudence). Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2019.

In the dissertation, through a comprehensive analysis of normative legal and legislative acts, archival materials, as well as scientific theoretical studies, a comprehensive historical and legal analysis of criminal justice in the USSR in the postwar period (1945-1958) was carried out. The political and legal concepts and approaches to the formation and formation of the institute of criminal justice in the post-war period are revealed based on a comprehensive analysis of archival materials, legal positions and normative-legal act of the investigated period.

Key words: criminal environment, criminal justice, criminal procedure, post-war period, criminal law, crime, punishment.

Підписано до друку 13.04.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60×90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.